

ŽIVE BAKLE POD BLEGOŠEM

Lojzka je odložila žlico in predirno pogledala svojega moža, ki se je pretvarjal, da tega ni opazil: njegova z zlatordečkastimi kocinami obrasla roka se je enakomerno stegovala in krčila, medtem ko je zajemal ajdov sok. Poleg njega, podpirajoč glavo, napol leže, je mlaskaje jedel šestletni Tonček, da se mu je cedilo iz ust. Ančka se je zleknila po klopi in zaspala, utrujena, ker je ves dan preveč tekala. Pospravila je zabeljene žgance, sok ji pa ni dišal...

»No!« je zamomljala Lojzka in ga ježno merila izpod obrvi: »Nikoli me ne ubogaš, zdaj boš pa imel vruga... Brezovca so zaprli...! Kje naj bi bil že deset dni?! Ti je bilo tega treba! Moj brat je že tako v Dachauu, in tebe to ni spametovalo...? Nemška golazen je spet vohljala pod Blegošem. Z Lovskega brda so odgnali tri...«

Janez je glasno pogoltnil slino in trdovratno molčal. V napeti tišini je bilo slišati, kako so se zadevale lesene žlice in rezko podrsavale ob prsteni rob skledе sredi javorjeve mize. Lojzki je spet poskočil glas: »Le kliči nesrečo... Se ti ne smilimo — vsaj otroci!«

Janez je trdo spustil žlico na mizo ob prazno skledo in vstal. Globoko je potisnil roki v žep in premeril sobo s težkimi koraki. Dvignil je košate obrvi in drobne, sive oči so se ježno zaiskrile: »Spat! Moram vsak večer z brezovko posvetiti v posteljo...«

Micka je obotavljaje se vstala s praga, kjer se je igrala, Tonček pa je stekel v kot, da si bo odvozljaj vezalke na čevljih in to je navadno trajalo pol ure, ker se mu ni mudilo v temačno kamro v posteljo, kjer se je tiščal ob Ančki. Le-ta pa je spala na klopi kot ubita in šele, ko jo je mati pocukala za lase, se je z bratcem in sestro spravila spat.

Ko sta bila sama, je Lojzka vsa zaskrbljena nadaljevala: »Tomajev je v nedeljo iskal Brezovca v bolnišnici — pa ga tam ni! Saj veš, kako je z njim. Šibak je, telesno in drugače... Pretepli ga bodo in vse bo izblebetal! Saj ne rečem — kakšen hlebec ali kračo — ko potrkajo na okno. Še nihče ni šel lačen iz naše hiše... toda kar tako — voz z vrečami moke! Prejšnji teden kar dva... Voz ni hlebec, da ga skriješ v malho! Pa še odbornik si postal... mar jim zato daš kaj več? Daš kar daš, tako pa rineš v pogubo...« Glas se ji je pretrgal, kota ustnic sta vztrepetala.

»Ne bevskaj... Povsod vidiš strahove! Lojzka, moramo pomagati,« je tiše nadaljeval s prisrčnim, toplim prizvokom: »Če bi vsakdo toliko tuhtal in mencial... Tudi jaz sem spočetka okleval, toda ko sem jih videl v hosti! Hudič je zlezel v te fante: noč in dan se bratijo s smrtjo, pojoč umirajo, borijo se lačni, bosi, napol goli, v snegu, v dežju... Od hudiča so — preobrnili bodo ta stari svet, ki so ga razni mogotci krpali in krpali pa vse

zaplate ne drže več...» Trdneje je stisnil pipo med drobne, redke, očrnele zobe, ki so se vlažno svetili pod močno izbočenimi mesnatimi dlesnimi zgornje čeljusti: »Takih nihče ne premaga! Primojduš — poslednji grižljaj bi delil z njimi!« in trdo je zagnal škorenj pod klop. »Ne kesam se — dajal sem od svojega — svojim! Ubijati, požigati, ropati, izseljevati — pa je dovoljeno! Aaa? O, ni vsak dan — dan obračuna, toda fantje jim ga pripravljajo! Eee, nekaj so jih že poslali tja, kjer ni muh... Ti pa znajo, in še jih bodo...»

Odpel si je pas in odložil suknjič. Lojzka si je odvezala predpasnik in razpustila lase — kot pšenično klasje so se ji vsuli po hrbtu.

»Ugasni in leziva!« Okorno jo je prijel za roke in ji približal obraz: »Tako svetle oči imaš — pa tako črno gledaš...« Nasmehnil se je svoji domisljici, Lojzka pa je stopila na stol in privila stenj. Luč je zamižala: zlata svetloba, ki je blestela na čisti javorjevi mizi, je usahnila, tema je planila iz kotov, lučka v kotu je mežiknila z rdečim očesom.

Nenadoma pa je Lojzka vztrepetala in prisluhnila z vsem bitjem. Krčevito se je oklenila Janeza: »Slišiššš!?»

Nejasen šum, pes je zalajal. Na razmočeni stezi so začofotali težki koraki...

»Ježeš, gredo!« je dihnila Lojzka, mož pa ji je položil dlan na priprta usta. Skozi redke zobe mu je uhajal v strahu pridržan dih, kakor bi voda drla preko jeza. Zazeblo ga je v noge, kakor da bi do kolen stal v hladni vodi.

Najprej so zavili okrog mlina: črno kolo je mirovalo, pod njim se je penil potok. Luč je posvetila v vežna vrata. »Hudiča,« je zarobantil glas pod oknom, »danes pa mlinar že smrči!«

»Zapojmo mu podoknico,« se je zahihital skoraj deški glas.

»Beli...« je dihnla Janez

»Schnell, schnell!« je nekdo rezko ukazal.

Nato je butnilo po vratih. Štirikrat, petkrat in po kratkem premoru še nekajkrat. Vrata so škripala v tečajih. Okno je zažvenketalo. Lojzka je otrpnila od strahu, otroci so zavreščali. Janezu so izstopile žile na sencih. Stežka je s tresočo roko prižgal petrolejko, ki je visela pod stropom. »Koj, koj...!« je zavpil, odrinil zapah in privzdignil leščerbo.

Palica ga je oplazila po roki: »Nikar nas ne ogleduj! Nismo pravi: Tistih ne pustiš čakati, koj jih povabiš v hišo in pogostiš...!«

Beli in nemški vojaki so planili v hišo, na pragu je obstal zastaven častnik, z jahalnim bičem je zavrtal v Janezova prsa in ga nahrulil: »Sind sie der Mühler — Johann...? Poskušal je izgovoriti priimek, kar pa se mu ni posrečilo.

Gospodar je prikimal in skušal bolj z rokami kot s tistimi redkimi nemškimi besedami povedati, da se čudi vsemu temu, saj je nedolžen...

Vojaki so vse pretaknili, znosili na kup pernice in odeje, prevrnili zibelko, Cenček pa je vrešče kobacal med rjuhami. Tonček je počenil pod mizo, Ančka in Micka sta hlipali v materino krilo. Belogardistični narednik je z grožnjami potisnil Lojzko in otroke v kamro, nato je mlad vojak pahnil pred Janeza priletnega možica, ki mu je obveza zakrivala pol čela.

»Brezovec!« je kriknila Lojzka, ki je za hip pomolila glavo iz kamre. Toda narednik jo je pahnil nazaj: »Prekleta baba! Če se le enkrat samkrat še prikažeš...!« Zaloputnil je vrata in jih zastavil s svojo obilno postavo.

Vojak je sunil Brezovca bliže k mlinarju in se pikro zahehetal: »No, se ne bosta objela, ljuba sosed...? No, zdaj, ko nam je že vse izblebetal, bo še pokazal, kje so skriti, pravzaprav vzdani tisti papirji...!«

Brezovec se je prihulil, kakor da bi ga bil kdo oplazil z bičem, buljil je v tla, ki so se mu zamajala pod nogami. Za vrati se je Lojzka tako globoko oddahnila, da se je Janez obrnil.

»Pokaži papirje!« je spet naredniku poskočil glas, mlinar pa je omahnil na stol in izvil se mu je globok vzdih: »Moj bog!«

Narednik ga je udaril po ustih, da se mu je vlila kri, in nestrpnostno kriknil: »Zate ni boga, ti si se zvezal s satanom! Brž papirje sem, vse vemo...«

Nato je revsknil golobradec in sunil Brezovca: »No, se pa ti podvizaj! Mar ti nismo deset dni mehčali trme! Vse si povedal, zdaj pa pokaži... Papirje — ali...« in nastavljal mu je samokres na senca.

»Bravo, bravo! Hahaha... So jung, aber tüchtig!« se je zabaval nemški častnik.

Brezovec je kar lezel vase: svetle oči, ki so bile pod košatimi obrvmi sicer videti kakor kaplji studenčnice pod dračjem, so izbuljeno gledale v kot, nato je omahnil pod udarci, padel na kolena, a se čez hip skušal spet spraviti na noge; skrčil se je kakor stara vzmet, ki se hoče še enkrat sprožiti, toda zaman. Nato se je pod dvignjeno pestjo kar po vseh štirih splazil v kot in odpahnil vratca v dimnik. V grlu ga je stisnilo, jezik se mu je zapletel, v očeh se mu je utrl blazen preblisk. »Tu, tu...« in tretjič je pokazal samo s prstom, nato je omedlel.

Mlinar je planil, pa spet omahnil na stol, pred očmi so mu plesali rdeči, zeleni in rumeni kolobarji; zdelo se mu je, da se vse pogreza in glava mu je težko udarila ob mizni rob.

Vojaki so vtikali roke vse do komolcev v odprtino. Nekdo je prinesel kramp. Razkopali so vso steno, znova pretaknili vso hišo, toda papirjev ni bilo nikjer...

Mlinar je polagoma vstal. Sam ni vedel, kako se je to primerilo... Papirjev ni — kdo je imel prste vmes — bog ali vrag...! Pogum mu je rasel, z zvišanim glasom je ponavljal, kakor bi pribijal besede... »Kakšni papirji, ničesar ne razumem, vso hišo ste mi razkopali... Nedoroden sem, nedolžen, tale si je vse izmislil...!« in brcnil je v negibno gmoto na tleh: Jože Brezovec, njegov nekdani zaupnik, ni čutil udarca.

Narednik pa je revsknil in ga sunil s puškinim kopitom: »Nikar tako samozavestno, nedolžni tovariš odborik! Vreč pa nisi skril v luknjo, temveč jih odpeljal v hosto...!«

»Zakaj počenjate vse to...? Nedoroden sem, vi pa tako nasilno...!«

Častnik, ki je postajal vse bolj nestrpen, ga je oplazil z bičem, nato pa pomignil naredniku. Nekaj trenutkov sta šepetala v kotu, potem pa se je z večino svojih vojakov odpravil naprej po grapi, zakaj hotel je še pred trdo nočjo dospeti do Poljan... na varno.

»Nas bodo kmalu odpeljali?« je pridušeno zahlipala Lojzka in se presedla na vreči. Tesneje je ovila plet okrog Cenčkovih nožic. Dete se ji je naslanjalo na ramena in ji puhajoče dihlo v obraz. Rožnata usteca so bila v spanju nabrana v šobico.

»Vrag vedi, da bi se le zdanilo...!« Utihnil je in si zaril prste v goste lase. Glavo je opiral na komolce in tuhtal, kaj jih bo doletelo. Še bolj je ukrivil hrbet in nekajkrat globoko vzdihnil, kakor da prenaša težko breme... Moral bo garati za Nemce, nemara jih preselijo ali pa... Ni si upal dokončati misli, da bo moral tudi on v Dachau kakor Platišev France... Toda ženo in otroke bodo izpustili... jim prizanesli... O, ko bi se le zdanilo... Najbrž

jih bodo peljali v Loko in tam se bo odločilo... Toda ta negotovost...! Leščerba je dogorevala, pod, ki ga je pokrivala tenka plast moke, se je srebrnkasto bleščal, kakor bi se bilo nanj vsulo ivje.

Že dobra ura je minila, odkar je za njimi narednik zapahnil mlin. »Na, da se otročaji ne bodo cemerili!« je še prej dejal in postavil prednje leščerbo. Janez se ni upal spomniti njegovih oči: kakor da bi ga gledala ujeda... In njegov zlobni smeh, da te je spreletel srh: »Ko bo leščerba dogorela, bomo že mi posvetili!«

Razdvojen je premeril mlin, kjer je vsaka deska dihala z njim: že petindvajset let. Razpel si je srajco, dušilo ga je. Imelo ga je, da bi kričal, razbijal, bežal. V oči so ga bodla temna, v dve gubi zvita telesca... Otroci! Umerjeno so dihali, le kdaj pa kdaj je kateri zahlipal od prestanega joka. Nenadoma je Tonček dvignil glavo — njegove velike, rjave oči so v mraku poiskale očeto. »Ata, kaj bodo vojaki storili s teboj?! Tepli!«

»Nič, nič, kar lezi, zaspi!«

»In mami tudi nič, pa Cenčku, Ančki, Micki...? Kaj je hotel od tebe tisti nemški gospod!?«

»Ah, nič, čisto po nepotrebnem je vse to... povsod vidijo vruga namalanega...! Samo v Loko bomo šli in jutri zvečer bomo spet doma... Le spanč-kaj!« Čudil se je samemu sebi, da je tako zlahka lagal. Tonček ga je nekaj trenutkov predirno gledal, nato pa pomirjen legel.

Janez je dotipal ženino roko in ji šepnil v uho: »Kje so tisti papirji...?!«

Zganila se je, nekoliko je odmaknila lice, da mu je mogla videti v obraz: bil je zbit, izmučen, blede; veliki modri podplutbi sta se črnili pod njegovimi očmi. Še vedno jo je bilo malce strah, da bo mož vzrožil, ko bo zvedel resnico. Tesno se je privila k njemu in bolj dahnila kot izrekla: »Ko so začeli šušljati, da so Brezovca zaprli, sem tiste papirje... sežgala. Skozi ključavnico sem več večerov oprezovala, naposled se mi je le posvetilo, kje so...«

Za hip jo je odrinil, nato ji je spet krčevito stisnil roko: že dolgo ni bil tako nežen z njo. Prižel jo je k sebi in ji zašepetal: »Ko vse to prestanemo, bom živel samo zate in za otroke!« Spet je globoko vzdihnil in Lojzki se je zdelo, kakor da bi se nekaj pretrgalo v njem.

»Samo da se zdani,« je že spet dejala, samo da je kaj rekla, da bi preglasila strašne misli, ki so ji vrtale v možgane in bolela jo je glava, kakor da jo stiska železen obroč. V moreči tišini se ji je zdelo, da bo zblaznela...

Prisluhnili so k vratom: ropot, zamolklo padanje polnih vreč moke.

»Nakladajo, vse bodo odpeljali, nas izropali!« Janez je siknil kletev, planil k leseni steni in s pestmi tolkel po njej. Tekal je sem in tja in skozi reže opazoval, kaj počno: videl je le tenje, ki so švigale sem ter tja po dvorišču, okrog hleva, kozolca. Kdaj pa kdaj je snop svetlobe oplazil steno, vhod in ugasnil. Nekdo je privlekel sivko in vola, ki sta presunljivo mukala, pes je divje lajal in se zaganjal na verigi. Nenadoma je odjeknil strel, pes je zacvilil skoraj s človeškim glasom, nakar je hlipajoč pojenjaval. Kokoši so prestrašeno kokodakale v košarah, cvilila sta prašiča, ki so ju — sedaj že pijani belogardisti — v zasilnem zaboju naložili na voz: škripaje se je premaknil, otroci so vekali, mlinar je vse bolj divje razbijal po leseni steni, ki pa je bila hrastova in se ni marala vdati...

»Nismo pozabili nate...!« se je zarežal golobradec pred mlinom. »Le še malce počakaj!« in kakor da bi plezal po lestvi, je njegov smeh rastel in se bližal. Nato se je nekaj zavalilo in padlo s strehe.

Janez je planil: »Odhajajo! Kaj bo z nami! Ko bi stene popustile... zbežali bi v gozd, rešeni bi bili...!«

Pijani glasovi so se oddaljevali... Ukaz častnika so natančno izvršili.

V slemenu je zaprasketalo. Težak, smrdljiv vonj je zaščegetal v nos... Mlinar je globoko vdihnil in siknil: »Kaj?!... Ben... bencin! Zažgali so, zverine! Lojzka, otročiči... bežimo, za meno!«

Butnil je v vrata, trikrat, desetkrat, niso se vdala. Razklenil je čeljusti, prikazali so se črnkasti, ostri zobje... Kakor da bi hotel pregrizniti zapahe. Vijoličast prozoren dim je lezel v mlin. Otroci so krčevito kašljali, šlo jim je na bruhanje. Cenčka je dušilo, zagrnil ga je gost dim, spominjajoč na umazane, raztrgane cunje. S truščem se je utrgal tram in iskre so zaplesale kot snop utrinkov. Vrešče so se otroci oklenili matere, ki se je umikala plameneči povodnji kot krčevito prepletajoč se splet teles. Nenadoma je kriknila in pograbila blazino, na kateri je ležal Cenček: stresala ga je — ni se premaknil; modrikasti obraz mu je bil razpotegnjen v neslišen jok... Mati je kriknila, otroci so zavreščali glasneje, odskočila je in jih potisnila v kot, dvignila trupelce na visoko gredo in se umaknila goreči deski, ki je treščila s stropa. Saje so se zajedale v lase, naletavale v usta kot drobne, črne snežinke. Lesene stene so zablestele kakor da bi po njih curljala lava. Sleme se je nagnilo, jezičast plamen je polizal gredo in Lojzka je kriknila, ko se je zubelj dotaknil obleke mrtvega Cenčka.

»Joj, Cenček gori, goriii!« je zacepetala Ančka, in sunkovito, hlastaje odpirala usta, ker jo je v gostem dimu dušilo.

»Stena!« je zarjul mlinar in odskočil. Mati je planila, a roke so zgrabile v prazno, v rumenomodri greben, ki je mogočno vzplapolal iz prasketajočega, ognjenega brezna, v katerem je kakor črna kepa izginila drobcena Ančka...

Oče je pograbil kol, kar pobesnel je: »Pobijem vas, bolje tako...«

Zamahnil je, a Tonček se je zrušil na kolena. Dim ga je dušil, debele solze so mu polzele v spačena uska: »Ne, ne!« je kriknil, »s kolom boli!«

Oče je treščil kol stran, omahnil na tla in zahlipal... Dim je bil že tako gost, da se skoraj niso več videli.

Stene so ena sama goreča zavesa, ki drsi po nevidni žici. Blazni kriki bolečin, prsti vročično trgajo raz sebe gorečo obleko, vihrajoče raste nad glavo sij, ki požira lase... S strašnim truščem se je sesedel goreči mlin... Zavest je ugasnila v povodnji zlatastih zubljev... Iskre so prhnile kot žareče kaplje nedolžne krvi k temnemu nebu...

GEMA HAFNER, pesnica in pisateljica, ki letos priobčujemo nekaj njenih pesmi in črtic, je sedaj profesorica filozofije in pedagogike na pedagoški gimnaziji v Mariboru. S službovanjem je pričela v Trstu, kjer je bila nekaj časa tudi referent za radijske oddaje. Nato je učila na Reki, v Beogradu, Sarajevu in Ljubljani.

Njena rodbina izvira iz Škofje Loke. V Loki se je rodil njen oče Ivan Hafner leta 1875, stari oče je bil Gašper Hafner. Oče je bil uslužben kot železniški uradnik v Trstu in Zagrebu, tam so ga v predvojni Jugoslaviji predčasno upokojili zaradi socialistične miselnosti. Umrl je leta 1961 v Mariboru. Njena mati je bila Istranka.

Gema Hafner se je posvečala pisateljevanju že kot gimnazijka v Mariboru in bila urednica dijaškega lista Utrinki. V Trstu jo je pisatelj Jože Pahor pritegnil k sodelovanju pri koledarju Gregorčičeve založbe. Pisala je tudi v tržaških Razgledih. Pesmi in črtice priobčuje v Sodobnosti, Obzorniku, raznih zbornikih in pri publikacijah mariborske založbe Obzorja.

Črtica Žive bakle pod Blegošem temelji na resničnem dogodku, ko so Nemci 24. III. 1944 požgali Bohinčev mlin v Podvrhu pod Blegošem. Mlinarica je bila daljna sorodnica pisateljice.

F. P.